

УДК 325.455:330.341.1

Борис КОЛЕСНИКОВ

Донецький державний університет управління

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ
З РОЗВИТКОМ МОЖЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ**

Аналізуються особливості впливу науково-технічного прогресу на реалізацію державної політики. Обґрунтовується важливість використання принципу техніко-гуманітарного балансу для нейтралізації політичних та адміністративних ризиків.

Ключові слова: державна політика, науково-технічний прогрес, інформаційне суспільство, ризик.

Борис КОЛЕСНИКОВ

Донецкий государственный университет управления

**ВЗАИМОСВЯЗЬ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОГРЕССА
С РАЗВИТИЕМ ВОЗМОЖНОСТЕЙ РЕАЛИЗАЦИИ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ**

Анализируются особенности влияния научно-технического прогресса на реализацию государственной политики. Обосновывается важность использования принципа технико-гуманитарного баланса для нейтрализации политических и административных рисков.

Ключевые слова: государственная политика, научно-технический прогресс, информационное общество, риск.

Borys KOLESNIKOV

Donetsk State Government University

**INTERCONNECTION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL
PROGRESS WITH DEVELOPMENT OF POSSIBILITIES
OF PUBLIC POLICY REALIZATION**

Peculiarities of interconnection of scientific and technical progress with development of possibilities of public policy realization are analyzed. Importance of implementation of a principle of technical and humanitarian balance for neutralization of political and administrative risks is proved.

Key words: public policy, scientific and technical process, information society, risk.

Характерною особливістю сучасних держав є намагання або підтримувати у своїй країні розвиток науково-технічного прогресу (НТП), або, якщо власні можливості є обмеженими, користуватися науковими та технологічними здобутками інших країн. Тому сьогодні на нашій планеті майже не лишилося держав, які б у більшій чи меншій мірі не відчували на собі вплив науково-технічного розвитку людської цивілізації.

Притягальна сила НТП полягає в тому, що він забезпечує зростання можливостей як окремої людини, так і суспільства загалом. На нові наукові знання, нову техніку й нові технології владними елітами й пересічними громадянами покладаються надії розв'язання найгостріших проблем, що стоять перед кожним суспільством. Саме завдяки НТП впродовж XIX і особливо XX ст. спостерігалось поліпшення життя в багатьох державах. Тому настанови на стимуляцію розвитку науки й техніки стали важливою підвалиною державної політики України.

Значно пізніше почали виразнюватися й зворотні сторони НТП. Поступово приходило усвідомлення того, що НТП здатен не лише розв'язувати, але й створювати суспільні проблеми. Першою проблемою у сфері державного управління стало усвідомлення тієї обставини, що ускладнення людської особистості та соціуму, породжувані НТП, ускладнює й управління ними. З цього приводу ще в XVII ст. відомий іспанський мораліст Бальтасар Грасіан писав: «Усе вже досягло зрілості, і більш за все особистість. Нині від одного мудреця більше вимагається, ніж у древності від семи, і в поведженні з однією людиною сьогодні потрібно більше мистецтва, ніж колись із цілим народом» [1, с. 5] (тут і далі переклад наш. – Б. К.).

Разом з розвитком суспільств розвивалося не тільки практичне мистецтво державного управління, але й наукове забезпечення процесів вироблення та реалізації державної політики. Зростали також технічні можливості практичного втілення державної політики. При цьому наявність проблем, які державцям не вдавалося вирішити, стали пов'язувати з недостатнім розвитком науки й техніки. Тому запорака їх розв'язання вбачалася в подальшому стимулюванні розвитку науково-технічних можливостей влади й соціуму. Однак новий виток НТП, розв'язуючи одні проблеми, кожного разу демонстрував, що на місці вирішених постали нові.

Існує велика кількість публікацій, автори яких аналізують вплив НТП і спричиненого ним зростання можливостей людини й суспільства на характер розвитку людства й людської особистості. Це праці таких авторів, як І. В. Алексеєнко, О. П. Дубас, М. Кастельс, К. Мей, Л. Г. Хоменко та ін. Починаючи з епохи Відродження вплив НТП тлумачився як виключно позитивний. Сучасні ж науковці – Е. Г. Кочетов, А. П. Назаретян, Д. Нейсбіт, Д. Тапскотт, А. Ш. Тхостов, К. Г. Сурнов, Ф. Фукуяма – звертають увагу на те, що НТП може бути не лише засобом вирішення суспільних проблем, але й причиною їх породження. Подібні явища зафіксовані насамперед в контексті екологічних та соціальних проблем. Однак поки що на периферії уваги лишається поглиблений аналіз взаємозв'язку розвитку наукових знань у галузі політології й державного

управління, а також нарощування технічних можливостей реалізації державної політики з виникненням та розв'язанням суспільних проблем і кризових явищ.

Мета даної статті полягає в аналізі взаємозв'язку зростання науково-технічного потенціалу вироблення й реалізації державної політики з виникненням кризових явищ у розвитку політико-адміністративної системи України.

У минулих історичних епохах можна простежити найтісніший зв'язок між виробленням і реалізацією державної політики та міфологією і релігією. У ХІХ ст. і особливо у ХХ розвиток державно-управлінських технологій об'єктивно пов'язується насамперед із НТП. У західноєвропейських країнах у цей час розпочався революціонізуючий вплив науки і техніки на життя суспільства, що визначає світогляд людини й суспільства. При цьому дуже важливою обставиною є швидке зростання науково-технічної оснащеності і окремої людини, і суспільства, і, відповідно, влади щодо управління людиною та суспільством. Проте постійною історичною тенденцією є те, що і окрема людина, і суспільство, і влада зазвичай ставлять перед собою завдання, які перевищують можливості наявного в неї технічного оснащення. При цьому роль науки полягає в тому, що вона піднімає суспільство і політико-адміністративну систему на нові рубежі, створюючи передумови для переходу до нового історичного етапу, посилюючи багатозначність, складність та амбівалентність суспільного вибору. Характерним є також те, що зменшується історико-ситуаційна приреченість політичного керівництва та державного управління, значення компонентів історичної ситуації набувають великої рухомості, владні структури на кожному новому витку НТП усе більше опановують сили історичної ситуації. Між залежністю влади від історичної ситуації та опануванням нею для кожної історичної епохи встановлюється певне співвідношення. Слід зазначити, що ніколи це співвідношення не наближалось до стовідсоткового, хоча деяким державним діячам інколи це вдавалось. Зокрема, це стосується радянського керівництва. Успіхи СРСР у середині минулого сторіччя створили у влади ілюзію майже повного контролю над історичною динамікою державотворення. Криза й колапс радянської держави продемонстрували, що зростання можливостей держави не зменшує, а посилює ризики розбудови держави. Надмірна впевненість у бездоганності марксистсько-ленінського наукового оснащення вироблення й реалізації державної політики завадила попередженню ризиків державотворчого процесу.

Схоже, що подібної самовпевненості не вдалося уникнути і сучасним країнам-глобалізаторам, особливо США. На нашу думку, це стало однією з причин виникнення нинішньої світової фінансової кризи. Не випадково відомий фінансист Дж. Сорос порівнює сьогodнішню ситуацію у світі з тією, яка склалася під час розпаду Радянського Союзу. Стосовно наукової оснащеності нинішнього українського державотворення вважаємо за доцільне зазначити, що українській політичній еліті не вдається поки що викоринити хибний стереотип про існування абсолютно правильної моделі державотворення. Насправді ж, як наголошує згаданий вище Дж. Сорос, будь-яка концептуальна модель дійсності, створена людьми, буде обов'язково містити більшу чи меншу долю помилковості [5]. Тому не варто було очікувати абсолютної правильності від марксистсько-ленінської

моделі державотворення навіть попри крилату фразу про те, що марксизм – всесильне вчення, бо воно істинне. Відповідно треба також враховувати, що і в передових західноєвропейських моделях державотворення теж не все є абсолютно безпомилковим, і вони також містять певну долю помилковості, яка обов'язково виявить себе.

Таким чином, можна зробити висновок, що кожен крок щодо зростання науково-технічної оснащеності вироблення й реалізації державної політики повинен врівноважуватися зростанням прогностичних можливостей влади. Зростання науково-технічної оснащеності створює можливість досягати значно масштабніших, ніж раніше, результатів щодо перетворення природи, людини та людського суспільства. Однак якщо політичне цілепокладання випереджає науково-технічну оснащеність політичного керівництва та державного управління, то прогнозування результатів і наслідків своєї діяльності, особливо побічних та віддалених, значно відстає. Про це свідчить багатий історичний досвід. Згодом прорахунки в передбаченні результатів слугують стимулом для вдосконалення наявних і створення нових як концептуальних моделей державотворення, так і державної політики в окремих сферах суспільного життя.

Відповідно до концепції трьох хвиль (фаз) цивілізаційного розвитку відомого американського футуролога Е. Тоффлера [7; 8] можна виділити декілька стадій розвитку державного управління залежно від розвитку НТП. Першим якісним кроком зростання науково-технічної оснащеності діяльності людини та суспільства було виникнення більше ніж десять тисяч років тому перших аграрних суспільств, у яких створений запас знань та розвиток техніки дозволив перейти від збирання та мисливства до ведення сільського господарства. Суспільна влада на цьому етапі, на думку Е. Тоффлера, здійснювалася завдяки грубій силі.

Другим кроком цивілізаційного розвитку стала промислова революція, унаслідок якої науково-технічна оснащеність людини зробила можливим перехід від аграрних до індустріальних суспільств. В індустріальному суспільстві якісно змінилися інструменти влади. На цьому етапі влада багатства стала вагомішою, ніж груба сила.

Третя фаза цивілізаційного розвитку розпочалася в другій половині ХХ ст. і ознаменувалася зниженням трудової зайнятості в аграрному та індустріальному секторах і домінуванням зайнятості в інформаційному секторі. В умовах розгортання постіндустріальної хвилі цивілізаційного розвитку на перший план виходить владний ресурс, який до того виконував допоміжну функцію. Е. Тоффлер називає його владою знань, інформації. Інформація починає підпорядковувати собі владні ресурси сили та багатства.

Зазначені зміни наклали своє відображення і на вироблення та реалізацію державної політики в умовах інформаційного суспільства. Насамперед стало домінувати, започатковане в індустріальну епоху, медіа-опосередкування політичної комунікації між владою та суспільством. ЗМІ можуть поширювати певні політичні моделі, які будуть асимілюватися відповідною аудиторією. ЗМІ також можуть поширювати концептуальні або, частіше, сценарні прогностичні схеми можливих (і не можливих) варіантів перебігу історичних подій, ситуацій.

Мас-медіа надають вихідну інформацію для прийняття політичних рішень як населенням, так і владою, а також створюють усе більш вагомий світ політичних симулякрів (ірреальності). Подібні функції може виконувати й Інтернет.

З огляду на вищесказане ставлення науковців до розвитку інформаційного суспільства, яке пропагується політичним керівництвом розвинутих країн, а також міжнародними політичними інституціями, не завжди однозначне. Так, американський футуролог Д. Нейсбіт вважає, що в американському суспільстві має місце отруєння високими технологіями, симптоми якого виявляються в надмірному прагненні до швидких рішень у всіх сферах життя, страх перед технологіями та їх обоження, зниження здатності розрізняти реальність та фантазію, сприйняття насильства як норми життя, ігроманія, відчуження від себе та інших [4, с. 10 – 11]. Він вважає, що потрібно навчитися передбачати шляхи розвитку нової техніки та обговорювати можливі переваги й негативні наслідки її впровадження. Д. Нейсбіт зауважує: «Полюбивши технологію, ми будемо обережно до неї ставитися... Ми почнемо виховувати владу технологій, замість того, щоб заперечувати її (як це роблять так звані технофоби) або сліпо кидатися їй в обійми (як це роблять технофіли)» [4, с. 9].

Негативні наслідки сучасних високих технологій Ф. Фукуяма пов'язує з тим, що вони тягнуть за собою перехід від індустріального до постіндустріального. На його думку, це спричиняє Великий соціальний розрив, який полягає в тому, що історично усталені соціальні норми руйнуються в результаті успіхів технології і економіки [11, с. 24]. Ф. Фукуяма підкреслює: «Той самий винахід, який збільшує продуктивність чи створює нову галузь промисловості, підриває існуюче суспільство або робить його застарілим. Суспільство, що стало на ескалатор технологічного прогресу, постійно змушене наздоганяти, оскільки соціальні правила розвиваються, щоб відповідати зміненим економічним умовам... Люди з часом можуть пристосуватися до всіх цих змінених умов, але швидкість технологічних змін часто може перевищувати швидкість соціального пристосування» [11, с. 383 – 384].

Е. Тоффлер вважає, що невинне прискорення соціальних змін, яке спостерігається впродовж усього історичного процесу, з приходом інформаційної хвилі починає перевершувати адаптивні можливості людини й суспільства. Зміни стають постійними, швидкими і багатоплановими. Нові зміни починаються, коли старі ще не закінчилися, а тривалість стабільних періодів між смугами трансформації наближається до нуля. Це викликає явище, яке Е. Тоффлер називає футурошоком, описуючи прояви «руйнівного стресу дезорієнтації, які викликають у індивідів надто великі зміни, що відбуваються у надто короткий час» [9, с. 16].

Російський учений Е. Кочетов вважає, що на сьогодні темпи НТП сягнули рівня, за яким розпочинається техногенне вимотування суспільства, спричиненого інноваційними революціями. Він вважає, що породжена людиною колісниця починає набігати на неї [2, с. 61 – 62]. А. Ш. Тхостов і К. Г. Сурнов говорять про «нестерпну легкість буття», що забезпечується прискореним упровадженням нових технічних та соціальних інновацій у повсякденне життя і спричиняє серйозні негативні перекося культурно-історичного розвитку. «Ще кілька тисяч

безвідповідально впроваджених у життя соціуму «безумовно корисних» технологій і особистості розвиватися буде ні для чого» [10, с. 19]. А. П. Назаретян зазначає, що нарощування технологічного потенціалу суспільства робить його менш залежним від екзогенних криз (зміни клімату, геологічних катаклізмів та інших коливань середовища), але більш вразливим до антропогенних криз, які виникають слідом за зростанням технологічних можливостей людини і втрати балансу між цими можливостями та усталеними на даному етапі механізмами особистої та соціальної саморегуляції [3].

Екстенсивне зростання, яке є наслідком технологічного прориву, на певний час покращує добробут людей, але згодом наштовхується на обмеженість ресурсів і у суспільства виникає загроза загинути під уламками своєї декомпенсованої могутності. Більшість племен, держав і цивілізацій далекого й недалекого минулого загинули не стільки через зовнішні причини, скільки через те, що підірвали природні та організаційні підвалини свого існування. Зовнішні ж чинники (епідемії, екологічні лиха) найчастіше лише довершували руйнівну дію порушеного техніко-гуманітарного балансу. Вихід із цієї кризи полягає в новій адаптації індивідуальної та суспільної свідомості до якісно вищого рівня технологічної могутності.

На подібну закономірність звернув свого часу увагу А. Тойнбі. Він писав, що ще в еллінській історії є приклади, коли розвиток сільськогосподарської техніки змінювався занепадом цивілізацій [6, с. 231], а збільшення влади над природою найчастіше призводило до «надлому та розпаду» імперій [6, с. 335].

Напевно, що одним із найважливіших механізмів індивідуальної та суспільної свідомості, який повинен відповідати новому щаблю технологічної оснащеності, є здатність до антиципації не тільки прямих, але й побічних результатів дій на вищому рівні можливостей. У сучасну епоху людина має більші можливості, ніж у минулому, передбачати небезпеки і протиставляти їм сприятливі для неї сили. Але в умовах зростання науково-технічної моці суспільства прямо пропорційно зростають і сили, які треба долати. Людина на базі новітніх наукових і технічних досягнень весь час виходить у сферу недослідженого і непередбаченого.

Якщо поглянути на сучасну глобальну фінансову кризу з позицій згаданого вище принципу техніко-гуманітарного балансу, то можна припустити, що ми маємо справу з декомпенсацією могутності у сфері користування таким потужним інструментом, як сучасні фінанси. Гроші, на відміну від промислового капіталу, мають не матеріальну, а інформаційну природу. Сучасні фінанси – це один з різновидів прояву влади інформації та знань, домінування яких характерно для постіндустріальної стадії цивілізаційного розвитку. Вони як дають можливість вийти на якісно новий конструктивний рівень глобального управління людською цивілізацією в планетарному масштабі, так і створюють дуже серйозні ризики колапсу людства. Глобальна фінансова криза свідчить, на наш погляд, про те, що міжнародні владні інституції та національні уряди до оперування таким інструментом поки що не готові в етичному та прогностичному аспекті. Якщо міжнародні та національні владні структури виявляться спроможними піднятися на новий рівень етичного розвитку і передбачення наслідків використання нових

фінансових інструментів, а прирощення нових потужностей глобальної політичної влади буде адекватно компенсоване, то у людства з'явиться шанс на новий етап розквіту. В іншому разі рецесія ризику переросте в колапс і повторить в загальнопланетарному масштабі те, що вже незчисленну кількість разів траплялося в локальному занепаді окремих суспільств.

Таким чином, роблячи ставку на НТП представники державної влади обов'язково повинні враховувати, що окрім розв'язання суспільних проблем розвиток науки й технологій спричиняє появу нових ускладнень і навіть кризових явищ. Це потрібно враховувати ще на стадії стимуляції нового кроку науково-технічного розвитку, завчасно виходити на новий рівень техніко-прогностичного балансу. Окрім того, зростання потужності інструментів влади потребує й досягнення нового рівня техніко-етичного балансу, відповідності нового, більш високого рівня можливостей більш високому рівню відповідальності владних еліт.

У подальших дослідженнях ми вважаємо за необхідне ґрунтовно проаналізувати вибір стратегій державної політики в умовах глобальної фінансової кризи, з урахуванням принципу техніко-гуманітарного балансу.

Список використаних джерел

1. **Грасиан, Б.** Карманный оракул. Критикон / Б. Грасиан. – М. : Наука, 1981. – 632 с.
2. **Кочетов, Э. Г.** Глобалистика: Теория, методология, практика / Э. Г. Кочетов. – М. : Норма-инфра-М, 2002. – 672 с.
3. **Назаретян, А. П.** Цивилизационные кризисы в контексте универсальной истории (синергетика, психология и футурология) / А. П. Назаретян. – 2-е изд. – М. : Персе, 2004. – 239 с.
4. **Нейсбит, Д.** Высокая технология, глубокая гуманность / Д. Нейсбит. – М. : АСТ, 2005. – 381 с.
5. **Сорос, Дж.** Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Дж. Сорос. – М. : Инфра-М, 1999. – 262 с.
6. **Тойнби, А. Дж.** Постижение истории / Дж. А. Тойнби. – М. : Прогресс, 1991. – 736 с.
7. **Тоффлер, Э.** Метаморфозы власти / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2001. – 699 с.
8. **Тоффлер, Э.** Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 1999. – 784 с.
9. **Тоффлер, Э.** Шок будущего / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2002. – 557 с.
10. **Тхостов, А. Ш.** Влияние современных технологии на развитие личности и формирование патологических форм адаптации: обратная сторона социализации / А. Ш. Тхостов, К. Г. Сурнов // Психол. журн. – 2005. – № 1. – С. 16 – 23.
11. **Фукуяма, Ф.** Великий разрыв / Ф. Фукуяма. – М. : Philosophy, 2004. – 480 с.

Надійшла до редколегії 10.04.09